

kriminologie v české republice

PhDr. Miroslav SCHEINOST, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha

V návaznosti na předchozí část, zabývající se hlavním zaměřením kriminologie ve světě, je jistě užitečné zamyslet se také nad českou kriminologií z pohledu mezinárodního srovnání, nad jejím postavením na mezinárodním poli, nad tím, co vlastně si lze pod mezinárodním kontextem naší kriminologie představit. Nepůjde ovšem o to, abychom vývoj české kriminologie v posledních letech podrobně analyzovali a hodnotili, spíše jde o to se nad některými jejími aspekty zamyslet a upozornit na problémy.

Historicky vzato, před rokem 1989 česká kriminologie existovala a pracovala a dosahovala v řadě případů velmi slušných výsledků, jak dokládají některé výzkumy realizované bývalým Výzkumným ústavem kriminologickým. Nicméně fungovala, co se týče mezinárodního kontextu a zejména v období tzv. normalizace, v jednostranné vazbě na tehdejší socialistický tábor a v izolaci od hlavních vývojových proudů světové kriminologie.

Po roce 1989 jsme začali tuto izolaci prolamovat, „ohledávat terén“ a zjišťovat, kde jsme my, kde je světová kriminologie, zda to, co produkujeme a jak pracujeme, snese mezinárodní srovnání. Takové srovnávání ovšem potřebujeme trvale a česká kriminologie na tom není tak špatně, aby se měla bát kritické sebereflexe.

Je pravda, že kriminologie v ČR jistě nepatří mezi národní kriminologie, které jsou z hlediska světové kriminologie konstitutivní, ale měli bychom si trvale klást otázku, do jaké míry reflektujeme dění ve světové kriminologii, jak sledujeme vývoj kriminologie ve světě, a to ne ve smyslu prostého přebírání poznatků a teorií, ale kritického hodnocení, a dále také jak je česká kriminologie vidět a slyšet, zda podle svých

možností aktivně přispívá k mezinárodnímu odbornému vývoji oboru a k organizaci odborného života.

Lze tedy uplatnit dvě kritéria: jedním je *obsahové srovnání*, kde bychom měli hodnotit, zda česká kriminologie dostatečně kriticky reflektuje trendy vývoje a stavu kriminologie ve světě pokud jde o obsah bádání; zda se kriminologické poznatky uplatňují v praxi, jaké je postavení kriminologie jako oboru, čímž můžeme rozumět místo kriminologie v systému věd, její výuku, ale i váhu, která je kriminologii přikládána. To nám může dát jakýsi obraz toho, zda naše kriminologie ve svém vývoji v mezinárodním srovnání nezaostává.

Dalším možným kritériem je zhodnocení *systemového zapojení české kriminologie do mezinárodního vědeckého života* a odborných aktivit. Pod tím můžeme rozumět zapojení českých kriminologických institucí a kriminologů do mezinárodních odborných společností, účast na mezinárodních akcích, a to především aktivní účast, pořádání takových akcí u nás a konečně zastoupení českých kriminologů v orgánech relevantních mezinárodních odborných organizací s možností ovlivňovat mezinárodní odborný život. Patří sem také účast na mezinárodních výzkumných projektech a zveřejňování našich výsledků v mezinárodně sledovaných periodikách a publikacích.

Z tohoto pohledu *systemového zapojení* asi nemůžeme konstatovat spokojenost. Je samozřejmě otázka, co je pro nás referenčním rámcem. Jistě nemůžeme naše mezinárodní aktivity srovnávat se zeměmi, kde má kriminologie nepoměrně širší institucionální základnu, jako jsou Velká Británie, USA, SRN, Itálie, ale také Španělsko, Brazílie, Japonsko, Nizozemí, Belgie, Švédsko a další země. Kromě širší základny a stabilního zázemí mají tyto země výhodu nepřerušného vývoje kriminologie, která se navíc nikdy nedostala do mezinárodní izolace. Zatím pro nás byly přirozeným referenčním rámcem ostatní tzv. postsocialistické země, které počátkem

devadesátých let měly s námi, sportovně řečeno, přibližně stejnou startovací pozici, ale v některých případech, jako je Polsko, Rusko a Maďarsko, se mohly opřít o širší základnu oboru. Po dvaceti letech by už měl být náš pohled ještě širší a náročnější.

Je pravda, že dnes je česká kriminologie zastoupena v rozhodujících mezinárodních odborných společnostech, jako jsou Mezinárodní kriminologická společnost, Mezinárodní společnost pro trestní právo, Evropská kriminologická společnost, Mezinárodní vědecký odborný poradní výbor OSN, Mezinárodní viktimologická společnost, Evropská síť prevence kriminality, že se snažíme podle možností účastnit se hlavních mezinárodních odborných akcí a referovat tam o našich poznatcích, že čeští kriminologové působili a působí v některých mezinárodních orgánech, zejména expertních výborech a skupinách, a získali si mezinárodní autoritu, že se podílíme na některých mezinárodních projektech.

Současně však je třeba říci, že v řídicích orgánech mezinárodních odborných společností zastoupení nemáme, že naše účast na mezinárodních projektech je nedostatečná, že jsme organizací domácích odborných akcí zatím k mezinárodní spolupráci nijak významně nepřispěli, že naše publikační aktivita v zahraničních periodikách zaostává za potřebou i možnostmi. Objektivně musíme přiznat, že kriminologie maďarská, polská a slovinská jsou ve svém systémovém zapojení do mezinárodního kontextu, resp. odborného života očividně před námi.

Srovnáváme-li se tedy s postsocialistickými zeměmi v tomto systémovém zapojení do organizace mezinárodního odborného života, odvažují se říci, že některé z nich využily své šance více a lépe než my.

Podíváme-li se na naši kriminologii z hlediska obsahového srovnání, vycházíme z tohoto srovnání doufejme o něco příznivěji. I přes nepočetnou domácí základnu snad lze říci,

že česká kriminologie obsahově sleduje většinu hlavních témat, která jsou v současné době předmětem zájmu v mezinárodním měřítku, ať už jde o tzv. globalizaci zločinu, organizovanou a přeshraniční kriminalitu, drogy, obchodování s lidmi, dopad společenských přeměn na kriminalitu, problematiku obětí, částečně i otázky sociálního vyloučení a jeho dopadů; snažíme se sledovat projevy a vývoj extremismu.

Mimo okruh naší pozornosti zůstávají ze současných „velkých témat“ světové kriminologie terorismus, genocida a kriminalita spojená s válečnými konflikty, což jsou ale naštěstí témata, která před českou společností a českou kriminologií naléhavě nestojí a je pochopitelné, že z hlediska našich kapacitních možností nejsou v popředí zájmu.

Co ale zatím také zůstává stranou naší pozornosti a čemu se nepochybně budeme muset věnovat, a to čím dříve tím lépe, je problematika soužití a střetávání kultur, multikulturalismu a z něj plynoucích etnických a sociálních konfliktů, ústících nezřídka do kriminálních projevů, na které se ve světě široce pracuje.

Poměrně značná část kapacity české kriminologie je zatím zaplněna tzv. administrativní kriminologií. Pod tím lze rozumět ověřování účinnosti různých, zejména právních institutů a organizačních opatření v praxi (legislativní normy, fungování justice a vězeňství, alternativní tresty, mediace, preventivní postupy a opatření atd.), sledování a vyhodnocování jejich dopadů na kriminalitu, na její prevenci a na sociálně patologické jevy, resp. na kriminogenní faktory.

To je zcela legitimní směr kriminologického aplikovaného výzkumu, ve světě široce uplatňovaný, zaměřený na úzké spojení s praxí. Lze si jen přát, aby při kapacitě české kriminologie, kterou tyto úkoly ze značné části vyplňují, byly také získané poznatky brány následně v úvahu a aby více přispívaly k domácímu uznání kriminologie jako oboru, který má co přinést a říci.

Naším problémem je, že při kapacitě a základně české kriminologie zaostáváme v rozvíjení teoretické a kritické reflexe (nemluvě o základním výzkumu), což se týká teoretického zobecňování získaných empirických poznatků, ale také kritické sebereflexe oboru kriminologie, to znamená kladení otázek po efektivitě metod, validitě poznatků, po způsobu formulace problémů, které zkoumáme.

Současný klasik světové kriminologie Lawrence Sherman řekl, že kriminologie je tím užitečnější, čím více získává poznatky empirickými metodami, a ne spekulativními úvahami. S tím nelze než souhlasit, ale tím spíše bychom se měli trvale ptát po účinnosti našich metod a přístupů a po smysluplnosti toho, co zkoumáme; více se ptát, co naše poznatky vlastně znamenají, tak jak tyto otázky zaznívají na mezinárodním fóru.

Tuto odbornou sebereflexi potřebujeme a v této oblasti by měla hledat své místo především akademická, resp. teoretická kriminologie, která se zatím v tomto ohledu dostatečně razantně neprojevuje. Je pravda, že se postupně daří posilovat postavení a výuku kriminologie na vysokých školách, což snad přispěje k rozšíření základny pro potřebnou teoretickou reflexi oboru. To by mělo být pro vysoké školy jasnou výzvou.

Shrneme-li uvedené úvahy, lze snad konstatovat, že po obsahové stránce česká kriminologie za světovou podstatně nezaostává. Není důvod se domnívat, že naše poznatky nemohou přispívat k většině hlavních témat soudobé světové kriminologie. Naším problémem je dostatečné využití nashromážděné empirie k formulování obecnějších závěrů a pohledů.

Kdybychom se pokusili zamyslet nad tím, co nám chybí k lepšímu prosazení naší kriminologie v mezinárodním kontextu, museli bychom zřejmě začít od větší šíře základny - institucionální i personální, o kterou bychom se mohli opřít a která by zaručovala větší stabilitu oboru, umožnila by lépe rozložit síly a pokrýt chybějící oblasti nejen empirického

výzkumu, ale i teoretickou reflexi. V této souvislosti je třeba zmínit problém dostatečného respektu ke kriminologii jako specifickému vědeckému oboru, přičemž zpochybňování jejího přínosu neplyne vždy z odborné kritiky; odstraňování těchto pochyb je ovšem úkolem především samotných kriminologů.

Mohlo by se zdát, že je to náš vnitřní problém. Nicméně stabilita základny oboru, jehož význam pro poznání podstatných společenských problémů by měl být zřejmý, dává možnost perspektivní a dlouhodobé práce, která je např. pro zapojení do mezinárodních projektů i pro prosazování zástupců české kriminologie v mezinárodních odborných organizacích nezbytná. Je ovšem zejména nezbytná pro to, abychom mohli formulovat a realizovat alespoň některé dlouhodobější výzkumné projekty, které mohou přinést validnější poznatky než projekty střednědobé a krátkodobé. Stabilizace a pokud možno rozšíření základny oboru je dlouhodobý strategický zájem české kriminologie, bez nějž se ve světě těžko výrazněji prosadíme. Česká kriminologie ovšem musí začít jako vždy od sebe, od toho, že naše postavení a odborná autorita se primárně a bezprostředně odvíjejí od sdělovaných obsahů – jak od jejich kvality, tak od schopnosti komunikace, doma i v zahraničí.

Scheinost, M.

Kriminologie v České republice

SOUHRN

Článek přináší pohled na postavení české kriminologie v mezinárodním kontextu. Vychází ze změn po roce 1989 a hodnotí postavení české kriminologie v mezinárodním srovnání jednak z hlediska obsahového, jednak z hlediska systémového zapojení české kriminologie do mezinárodního vědeckého života. Upozorňuje na pozitiva i na nedostatky vyplývající z tohoto

hodnocení. Zdůrazňuje potřebu stabilizace základny kriminologie v ČR jako předpokladu jejího širšího uplatnění i v mezinárodním měřítku.

Scheinost, M.

Criminology in the Czech Republic

SUMMARY

The article brings a view of the position of Czech criminology in international context. It starts from changes after the year 1989 and evaluates the position of Czech criminology in international comparison from the perspective of content as well as systemic inclusion of Czech criminology in international scientific life. The article also draws attention to positive aspects as well as shortcomings resulting from this evaluation. It accentuates the need for stabilising the basis of criminology in the Czech Republic as a prerequisite for its wider application on international level as well.

Scheinost, M.

Die Kriminologie in der Tschechischen Republik

ZUSAMMENFASSUNG

Der Artikel bringt einen Blick auf die Stellung der tschechischen Kriminologie im internationalen Kontext. Er geht von den Umwandlungen 1989 aus und bewertet die Stellung der tschechischen Kriminologie im internationalen Vergleich vom einerseits inhaltlichen Gesichtspunkt, andererseits vom Gesichtspunkt der systemischen Eingliederung der tschechischen

Kriminologie in das internationale wissenschaftliche Leben. Er lenkt die Aufmerksamkeit auf die positiven Seiten aber auch auf die Schwachpunkte, die sich aus der Bewertung ergeben. Er betont die Notwendigkeit die Grundlagen der Kriminologie in der ČR zu stabilisieren und damit die Voraussetzungen für ihre breitere Geltendmachung auch im internationalen Maßstab zu schaffen.